

Γεώργιος Ι. Τσουκνίδας

Η ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑ ΤΟΥ *ΙΑΝΕ* ΣΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ

Το 2016 εκδόθηκε ο 6^{ος} τόμος του *Ιστορικού Λεξικού* της Ακαδημίας Αθηνών. Ο πλήρης τίτλος:

Ακαδημία Ἀθηνῶν, Κέντρον Ἑρεῦνης τῶν Νεοελληνικῶν Διαλέκτων καὶ Ἰδιωμάτων - Ι.Λ.Ν.Ε., *Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς τῆς τε κοινῶς ὀμιλουμένης καὶ τῶν ἰδιωμάτων*, τόμος ἕκτος, δὲ - *διάλεκτος*, Ἐθνικὸ Τυπογραφεῖο, Ἀθήνα 2016, σ. 392.

Στις 23 Ἀπριλίου 2018 πραγματοποιήθηκε στο Μέγαρο της Ακαδημίας Αθηνών ημερίδα, την οποία διοργάνωσε το ΚΕΝΔΙ-ΙΑΝΕ [Κέντρον Ἑρεῦνης τῶν Νεοελληνικῶν Διαλέκτων καὶ Ἰδιωμάτων - Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς], με θέμα: «Ἡ ἐλληνικὴ λεξικογραφία καὶ τὸ *Ἱστορικὸ Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς*: Παρουσίαση τοῦ ἑξῆς τόμου τοῦ *ΙΑΝΕ* (2016)».

Χαιρετισμούς ἀπηύθυναν οἱ ἀκαδημαϊκοὶ Ἀντώνιος Ν. Κουνάδης, Πρόεδρος τῆς Ακαδημίας Αθηνών, καὶ Θανάσης Βαλτινός, Πρόεδρος τῆς Εφορευτικῆς Επιτροπῆς τοῦ ΚΕΝΔΙ-ΙΑΝΕ. Ἀκολούθησαν οἱ ομιλίαι τῶν καθηγητῶν

- Erich Trapp, ἀντεπιστέλλοντος μέλους τῆς Αυστριακῆς Ακαδημίας Ἐπιστημῶν, ἐκδότη τοῦ *Lexikon zur byzantinischen Gräzität*
- Χριστόφορου Χαραλαμπάκη, ομότιμου καθηγητῆ τοῦ ΕΚΠΑ, συντάκτη-ἐπιμελητῆ τοῦ *Χρηστικὸ Λεξικὸν τῆς Νεοελληνικῆς Γλώσσας* τῆς Ακαδημίας Αθηνών
- Ἰωάννη Καζάζη, ομότιμου καθηγητῆ τοῦ ΑΠΘ, ἐπιστημονικοῦ υπεύθυνου τοῦ *Λεξικὸν τῆς Μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς Δημόδοξοῦ Γραμματείας 1100-1669* τοῦ Ἐμμανουὴλ Κριαρά.

Ἡ ἐκδήλωση συνεχίστηκε με ολιγόλεπτες παρουσιάσεις ἐρευνητῶν τοῦ ΚΕΝΔΙ-ΙΑΝΕ:

- τῆς Χριστίνας Μπασέα-Μπεζαντάκου, τ. διευθύντριας, ἀρχισυντάκτριας τοῦ 6^{ου} τόμου, με θέμα «Τὸ *ΙΑΝΕ* καὶ ἡ ἱστορία τοῦ»
- τῆς Γεωργίας Κατσούδα: «Τὸ λήμμα τοῦ *ΙΑΝΕ*: ἐντυπο καὶ ηλεκτρονικό»
- τῆς Ἰωάννας Μανωλέσσου: «Τὸ *ΙΑΝΕ* ὡς πηγή γιὰ τὴν ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας»
- τοῦ Σταμάτη Μπέη: «Ἡ συνεισφορά τοῦ *ΙΑΝΕ* στὴ σύγχρονη γλωσσολογία»
- τῆς Μαγδαληνῆς Κωνσταντινίδου: «Οἱ πηγές τοῦ *ΙΑΝΕ* καὶ ἡ ἀξιοποίησή τους στὸν 6^ο τόμο, Ι»
- τῆς Αικατερίνης Τζαμάλη: «Οἱ πηγές τοῦ *ΙΑΝΕ* καὶ ἡ ἀξιοποίησή τους στὸν 6^ο τόμο, ΙΙ»
- τοῦ Ἄγγελου Ἀφρουδάκη, διευθύνοντος τοῦ ΚΕΝΔΙ-ΙΑΝΕ: «Τὸ ὀνοματολογικὸ υλικὸ τοῦ *ΙΑΝΕ*»

- του Γεωργίου Τσουκνίδα: «Η συνεισφορά του *ΙΑΝΕ* στη μελέτη των νεοελληνικών διαλέκτων».

Στη συνέχεια δημοσιεύω το κείμενο της εξάλεπτης παρουσιάσής μου.

Η έρευνα των νεοελληνικών διαλέκτων –παράλληλα με εκείνη της Κοινής Νεοελληνικής– είχε ενταχθεί εξ υπαρχής στη στοχοθεσία του *ΙΑΝΕ*. Ο λεξιλογικός πλούτος της Νέας Ελληνικής –του οποίου γίνεται λεπτομερής καταγραφή στο *Ιστορικόν Λεξικόν*– περιλαμβάνει πλήθος ιδιοματικών τύπων, από όλες τις διαλεκτικές ποικιλίες. Το *Ιστορικόν Λεξικόν* είναι το μοναδικό πανδιαλεκτικό λεξικό της Νέας Ελληνικής.

Ειδικότερα, στον 6^ο τόμο του *ΙΑΝΕ*:

- Συνεχίζεται η διάσωση και η αποθησαύριση λεξιλογίου, το οποίο υποχωρεί εξ αιτίας της φθίνουσας πορείας των διαλέκτων.

- Χαρτογραφείται το λεξιλόγιο των διαλεκτικών ποικιλιών. Δημιουργούνται προϋποθέσεις και παρέχεται υλικό για τη χάραξη ισογλώσσων, κυρίως στο λεξιλογικό, αλλά και σε άλλα επίπεδα της γλώσσας (ιδιαίτερα στο φωνολογικό και το μορφολογικό). Αυτό θα βοηθήσει οπωσδήποτε και στην κατάρτιση/στη σύνταξη του Ελληνικού Γλωσσικού Άτλαντος.

- Η φωνητική (και γενικότερα η γλωσσολογική) τεκμηρίωση και απόδοση των τύπων είναι πληρέστερη, σε σχέση με τους προηγούμενους τόμους και όλα τα άλλα νεοελληνικά λεξικά (Κοινής και διαλέκτων). Για την ακριβή απόδοση της ιδιάζουσας προφοράς των φθόγγων –και μάλιστα των διαλέκτων, όπου υπάρχει ποικιλία πραγματώσεων των φθόγγων–, παρέχεται έγκυρος και τυποποιημένος τρόπος φωνητικής μεταγραφής, με ειδικά φθογγόσημα, σε αντιστοίχιση με το Διεθνές Φωνητικό Αλφάβητο. Δημιουργείται κατ’ αυτόν τον τρόπο ένα εργαλείο υποδομής για τη διαλεκτολογική έρευνα στη χώρα μας. Όπως είναι ευνόητο, αυτό είναι πολύ χρήσιμο για τον μελετητή οποιασδήποτε νεοελληνικής διαλέκτου ή ιδιώματος (και πιθανώς συγγραφέα κάποιας σχετικής, λεξιλογικής ή γραμματικής, μελέτης). Έχει λοιπόν ο μελετητής στη διάθεσή του την περιγραφή των φθόγγων (φωνημάτων ή αλλοφώνων) όλων των διαλέκτων, με τα διαφοροποιητικά τους χαρακτηριστικά και τη γεωγραφική τους κατανομή, καθώς και τα φθογγόσημα –σε αντιστοίχιση με το Διεθνές Φωνητικό Αλφάβητο. Αρκεί να δει κανείς το σχετικό τμήμα της εισαγωγής του 6^{ου} τόμου του *Λεξικού*. Αν χρειαστεί περισσότερες πληροφορίες, μπορεί να ανατρέξει και στον 26^ο τόμο του περιοδικού *Λεξικογραφικόν Δελτίον* (2006-2012) [Αθήνα 2012]) –π.χ. σε ποια σύμβολα της γραμματοσειράς της Ακαδημίας Αθηνών αντιστοιχούν τα σύμβολα με τα οποία απέδωσαν την ιδιάζουσα προφορά φθόγγων άλλοι μελετητές διαλέκτων και ιδιωμάτων. Ένα άλλο εργαλείο υποδομής που δημιουργείται είναι ο νέος, σαφής, τρόπος αναγραφής και συντομογράφησης των τοπωνυμίων (των ονομασιών των τόπων στους οποίους απαντούν οι διαλεκτικοί τύποι), εντός και εκτός Ελλάδος.

- Στο ετυμολογικό μέρος των λημμάτων, παράλληλα με τους τύπους της Κοινής, διερευνάται και η ετυμολογία των ιδιοματικών τύπων. Τεκμηριώνεται η

διαχρονική εξέλιξή τους (με χρήση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας, άρθρα ενημερωμένης, των πηγών και των βοηθημάτων –των οποίων (βοηθημάτων) οι μαρτυρίες ελέγχονται, με επιστημονικά κριτήρια, ως προς την ορθότητά τους) και αναφέρεται, εφόσον είναι δυνατόν, η πρώτη εμφάνιση των τύπων καθώς και η παρουσία τους σε λεξικά παλαιότερων εποχών/φάσεων της γλώσσας μας.

- Και στο σημασιολογικό τμήμα των λημμάτων, η τεκμηρίωση, σε σύγκριση με τους προηγούμενους τόμους, είναι σφαιρικότερη. Οι συντομογραφίες τοπωνυμίων, που ακολουθούν τον καθορισμό κάθε σημασίας, δηλώνουν, όπως ακριβώς και στο τυπολογικό τμήμα, τη γλωσσογεωγραφική της κατανομή (τη γεωγραφική της έκταση). Από τα παραδείγματα, που παρατίθενται και διασαφηνίζουν κάθε σημασία και χρήση, τα περισσότερα προέρχονται από τις διαλέκτους και τα ιδιώματα.

- Δεν θα πω κάτι νέο, αν αναφέρω ότι η διαλεκτολογική βιβλιογραφία, που χρησιμοποιήθηκε στη σύνταξη του τόμου, είναι πλουσιότατη, όπως και ότι το Αρχείο του ΙΑΝΕ είναι πλουσιότατο, κυρίως σε ιδιωματικά στοιχεία. Ακόμα, κατά τη σύνταξη του τόμου χρησιμοποιήθηκε κάθε άλλη χρήσιμη πηγή ή βοήθημα (όπως δημοσιεύματα λαογραφικού ή άλλου περιεχομένου, τα οποία περιέχουν ιδιωματικά στοιχεία).

8 Αυγούστου 2018